

**ФОРМУВАННЯ ОПТИМІЗОВАНОЇ КЛАСИФІКАЦІЇ ТИПІВ/ВИДІВ
СТРАТЕГІЇ ЕКОНОМІЧНОЇ БЕЗПЕКИ АГРОХОЛДІНГІВ
З МЕТОЮ ВИЯВЛЕННЯ КРИТЕРІАЛЬНИХ ХАРАКТЕРИСТИК
ДЛЯ СТВОРЕННЯ ПАКЕТНОГО ВМІСТУ СТРАТЕГІЇ**

**FORMATION OF AN OPTIMIZED CLASSIFICATION OF TYPES/SPECIES
OF THE ECONOMIC SECURITY STRATEGY OF AGRICULTURAL HOLDINGS
TO IDENTIFY CRITERION CHARACTERISTICS
FOR THE CREATION OF THE PACKAGE CONTENT OF THE STRATEGY**

УДК 65.012.8

DOI: <https://doi.org/10.32782/bses.80-19>

Христенко Л.М.

к.е.н., доцент кафедри публічного управління, менеджменту та маркетингу, Східноукраїнський національний університет імені Володимира Даля
Чорна О.Ю.

к.е.н., доцент кафедри публічного управління, менеджменту та маркетингу, Східноукраїнський національний університет імені Володимира Даля
Гречишкін С.А.
аспірант, Східноукраїнський національний університет імені Володимира Даля

Khrystenko Larysa

Volodymyr Dahl East Ukrainian National University

Chorna Olga

Volodymyr Dahl East Ukrainian National University

Hrechyshkin Stanislav

Volodymyr Dahl East Ukrainian National University

*У статті вивчені підходи до класифікації видів/типів стратегій економічної безпеки без відносної прив'язки до типу суб'єкта господарювання, виділені переваги й недоліки таких класифікацій; на основі виявлених загальних класифікаційних ознак, враховуючи особливості структури агрохолдінгів, умов їхнього функціонування й ведення бізнесу, системи управління й інших параметрів, сформована оптимізована класифікація стратегій економічної безпеки агрохолдінгу, яка передбачає виділення трьох напрямів, як то, напрям класифікації стратегій, скоригованих від традиційних форм у сфері безпекології, напрям класифікації стратегій, які передбачають загальнотехнічні процесні аспекти та напрям класифікації стратегій, які враховують параметри функціонування агрохолдінгів і є специфічними для суб'єктів означеної форми організації бізнесу; сформовано уявлення про можливість подальшого застосування встановлених критеріальних характеристик стратегії економічної безпеки агрохолдінгу з врахуванням його загальної стратегії розвитку і стратегії конкурентної поведінки на відповідному ринку товарів (послуг), при створенні «пакетного» вмісту стратегії економічної безпеки, механізмів її створення й реалізації за сучасних актуальних умов функціонування.
Ключові слова: економічна безпека, стратегія, агрохолдінг, система стратегій розвитку агрохолдінгу, стратегія економічної безпеки агрохолдінгу, класифікація стратегій економічної безпеки, критерії класифікації, специфічні критерії, критеріальні характеристики, пакетний набір вмісту стратегії.*

The article examines approaches to the classification of types/types of economic security strategies without relative reference to the type of economic entity. Based on the identified general classification features and considering the special parameters of the functioning of agricultural holdings, an optimized classification of economic security strategies of agricultural holdings was formed. The proposed classification is based on the selection of three directions. The first direction is the classification of strategies adjusted from traditional forms in the field of security. It includes four criteria: according to the form of the subject's behavior depending on the previous level of economic security, depending on the completeness of detection of threats, depending on the functional areas of economic security and depending on the nature of the response to threats. The second direction is the classification of strategies that involve general technical process aspects. It consists of three criteria: depending on the functioning of the protection regime, depending on the forms of tools used in the formation and implementation of the strategy and depending on the nature of the financing of costs for ensuring economic security. The third direction is the classification of strategies that consider the parameters of the functioning of agricultural holdings and are specific for subjects of a certain form of business organization. This direction includes classifications depending on the managerial level of implementation in the agricultural holding corporation, depending on the business directions and types of activities of the agro-industrial sector, depending on the economic interests of the agricultural holding and depending on the suitability of the territories for its normal functioning. The article provides an idea of the possibility of further application of the established criterion characteristics of the agricultural holding's economic security strategy when creating the "package" content of the economic security strategy, the mechanisms of its adoption and implementation in modern actual conditions of operation.

Key words: economic security, strategy, agricultural holding, system of agricultural holding development strategies, economic security strategy of agricultural holding, classification of economic security strategies, classification criteria, specific criteria, criterion characteristics, package set of strategy content.

Постановка проблеми. Протягом тривалого періоду становлення й розвитку України всі політико-економічні зміни, які відбувалися і продовжують відбуватися через появу великої кількості нових політико-правових, соціально-економічних та ринкових вимог до суб'єктів господарської діяльності сприяли пошуку ефективніших способів господарювання. Виключенням не став і аграрний сектор, де результатом таких пошуків стало обґрунтування ефективності холдингізації як процесу створення «холдінгів» за допомогою об'єднання кількох компаній під спільним управлінням та контролем.

Головною метою створення такого типу господарського суб'єкта є встановлення ефективного управління групою компаній на основі координації їхньої діяльності задля підвищення конкурентоспроможності та отримання синергетичних ефектів. Нинішні агрохолдінги як цілісні диверсифіковані структури глибокого рівня інтеграції є, як правило, багатопрофільними (великотоварними) агропромисловими формуваннями на основі об'єднання аграрних, переробних, збутових, обслуговуючих та інших бізнес-структур і їхніх філій. Такі структури є диверсифікованими й займаються як суміжними,

так і функційно віддаленими видами діяльності, що дозволяє отримати не лише синергичний ефект для основного виробничого процесу, а й дозволяє зайняти потужності у періоди спаду виробничого циклу. Варто також враховувати, що агрохолдинги мають ознаки вертикальної та горизонтальної інтеграції, а також афілійованості, яка передбачає входження до структури агрохолдингу цілих господарчих комплексів (підприємств) чи їхніх окремих структур, які займаються суміжними та віддаленими від основного виду формами діяльності. Афілійованість може бути викликана як необхідністю додаткового забезпечення основної діяльності, так і з можливістю надавати послуги стороннім стейкхолдерами з метою отримання додаткового прибутку та зміцнення партнерських відносин. Досить часто інтеграційні процеси пов'язані з особливостями територіально-просторової розгалуженості акторів агрохолдингів. Особливо увага до цього питання посилалася під час ведення повномасштабних воєнних дій з боку РФ на території України, коли територіально-просторове місце розміщення акторів для одних агрохолдингів спрацювало як перевага у їхній діяльності, то для інших навпаки – таке розміщення стало слабкою ланкою, що у той чи інший спосіб завдало збитків втрат й створило перешкоди для нормального функціонування всієї структури.

За умови означених обставин забезпечення економічної безпеки такої структури як агрохолдинг є набагато складнішим процесом порівняно з відокремленим одиничним господарським формуванням, що приводить до актуалізації питань щодо формування, прийняття й реалізації відповідної стратегії, яка багато в чому залежить від особливостей обраних холдингом напрямів діяльності у структурі агропромислового сектору, структури самого агрохолдингу, його розмірів, рівнів управління, особливостей загальної стратегії функціонування й розвитку структури взагалі та її окремих акторів зокрема, а також багатьох інших чинників.

Ситуація ускладнюється ще й системністю самої категорії «економічна безпека». У статті підтримується думка попереднього із авторського дослідження (авторів Л.М. Христенко, О.Ю. Черної, Ю.П. Супрун) [1, с. 135], що економічна безпека є забезпеченням сукупності сприятливих умов реалізації інтересів господарського суб'єкта через: збереження можливості його сталого розвитку відповідно до заявленої місії та цілей діяльності; здатність підтримання і нарощення конкурентоспроможності шляхом формування конкурентних переваг; підвищення ефективності функціонування та фінансово-економічної стабільності; забезпечення невразливості до наявних (реальних) і потенційних загроз діяльності суб'єкта [1, с. 135].

Все це доводить, що стратегія економічної безпеки агрохолдингу не є одноосібною категорією, а має форму комплексу стратегій, який може змінюватися залежно від варіацій безпосередньо напрямку розвитку агрохолдингу та його конкурентної поведінки на ринку товарів (послуг), а також від бачення підходу до забезпечення його економічної безпеки з боку правління холдингу. Тобто така стратегія, з одного боку, є логічною ланкою загальної системи стратегій агрохолдингу, а з іншого – універсальною підсистемою забезпечення його економічної безпеки.

Тож, для формування глибшого уявлення про зміст комплексу стратегій економічної безпеки, її системного наповнення й місця у загальній системі стратегій розвитку й ринкової поведінки агрохолдингу, актуалізується питання щодо вивчення наявних у наукових працях видів/типів стратегій економічної безпеки суб'єкта господарювання задля виділення головних критеріальних характеристик такої стратегії з огляду на особливі господарчі об'єднання – агрохолдинги, особливості їхньої структури, специфіку ведення бізнесу та індивідуальної поведінки у бізнес-середовищі за сучасних актуальних умов функціонування вітчизняної економіки й аграрного сектору взагалі, та конкретних агрохолдингів зокрема, що надалі дозволить виробити ефективні механізми у цьому напрямку.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Наукові дослідження та науково-практичні розробки різних авторів у межах цього питання говорять про достатньо напрацьовану теоретичну й практичну базу, що містить відомості про сутність та роль стратегії економічної безпеки у діяльності суб'єктів господарювання та її класифікаційні ознаки. До таких науковців належать: Л.П. Артеменко, Д.В. Бебешко, О.А. Гавриш, Г.М. Черняк, Є.О. Діденко, Т.І. Сабецька, В.Б. Сабецький, Т.М. Іванюта, А.О. Заїчковський, Л.В. Лаврентьєва, О.І. Линник, Н.В. Артеменко, А.Е. Воронкова, О.В. Свірідова, Т.Г. Васильців, В.І. Волошин, О.Р. Бойкевич, Б.С. Дуб, О.І. Захаров, А.О. Ярославський, Л.О. Чаговець, В.Я. Карковська, Д.В. Доценко, О.В. Черевко, О.В. Роженко та багато ін.

Попри досить велику тематичну опрацьованість питань економічної безпеки, можна зауважити про суперечливий характер висновків науковців і практиків щодо ряду позицій. Так, як на нашу думку, існує розгалуженість висновків, по-перше, щодо самої сутності стратегії економічної безпеки господарського суб'єкта, не кажучи вже про стратегію економічної безпеки холдингової структури; по-друге, щодо базових типів/видів цієї категорії взагалі та у відношенні до умов функціонування агрохолдингів задля формування уявлення про системність стратегії економічної безпеки агро-

холдингу та склад її елементів. Дискусійність означених питань, потребує формування нових рекомендацій.

Постановка завдання. Мета статті полягає у ретельному вивченні підходів до класифікації видів/типів стратегії економічної безпеки без відносної прив'язки до типу суб'єкта господарювання, які висвітлені у сучасних науково-практичних джерелах літератури, і, на цій основі, враховуючи особливості структури агрохолдингів, умов їхнього функціонування й ведення бізнесу, а також системи управління відповідно до стратегії розвитку й ринкової поведінки, сформуванню оптимізовану класифікацію стратегій економічної безпеки агрохолдингу з метою виявлення критеріальних характеристик, що можуть бути застосовані при формуванні відповідного певному агрохолдингу комплексного (пакетного) варіанту вмісту такої стратегії, механізмів її створення й реалізації.

Виклад основного матеріалу дослідження. Перш ніж перейти до питання класифікації видів/типів стратегії економічної безпеки, зауважимо, що у статті ця категорія розглядається як залежний і логічно вбудований у загальну систему стратегій господарського суб'єкта додатковий елемент (у формі відокремленого плану, системи планів або вбудованого елементу окремого стратегічного плану), дія якого спрямована на реалізацію довгострокових цілей гарантування економічної безпеки за допомогою певних заходів (дій, способів, операцій та ін.), що створює сприятливі умови для реалізації інтересів суб'єкта у розрізі сталого розвитку, стабільного підтримання і нарощення конкурентоспроможності, підвищення ефективності функціонування та фінансово-економічної стабільності, невразливості до наявних (реальних) і потенційних загроз діяльності [1, с. 135].

Для глибшого розуміння змісту стратегії економічної безпеки, її системного наповнення й місця у загальній стратегії функціонування й розвитку агрохолдингу, необхідно спочатку порушити питання щодо видів/типів стратегії економічної безпеки взагалі без прив'язки до типу господарської організації. Для цього у статті розглянуто підходи до класифікації досліджуваної категорії у трактуванні різних науковців [2–20] (табл. 1).

Слід зауважити, що у дослідженні способів класифікації стратегії економічної безпеки були об'єднані такі дві категорії як «стратегія економічної безпеки» та «забезпечення стратегії економічної безпеки», бо остання вбачається як процесна база стратегії економічної безпеки, що описує послідовність та умови реалізації певних етапів процесу ухвалення і реалізації заходів різноманітного характеру у довгостроковій й поточній перспективах, результатом чого стає набуття економічною безпекою кінцевої форми вияву як то:

стану ефективного використання ресурсів, стану стабільного функціонування та розвитку суб'єкта, стану захищеності його потенціалу, стану захищеності діяльності суб'єкта, стану захищеності його інтересів, міри гармонізації або задоволення інтересів, міри економічної свободи [1, с. 135; 21, с. 154].

Дослідження показало, що досить значна кількість авторів у своїх працях висвітлюють види/типи стратегії економічної безпеки, які умовно можна об'єднати за критерієм «форми поведінки залежно від теперішнього (попереднього) рівня економічної безпеки». Так у своєму науковому дослідженні Л.П. Артеменко й Д.В. Бебешко [2] виділяють стратегію підтримки та стратегію відновлення економічної безпеки підприємства. Ця класифікація отримує подальший розвиток та поглиблення шляхом виділення у складі стратегії відновлення таких видів стратегії як: стратегія посилення, стратегія адаптації та стратегія модифікації. Такий підхід зустрічаємо у праці Л.П. Артеменко [3, с. 13], де під опис підпадають вже чотири типи стратегії економічної безпеки. Ще одну спробу поглибити види/типи стратегії економічної безпеки підприємства намагаються науковці О.А. Гавриш та Г.М. Черняк [4], на думку яких стратегію модифікації доцільно поділити на стратегію зміни та стратегію відновлення економічної безпеки. Виділення вже п'яти видів/типів економічної безпеки підприємства авторами пов'язується з відповідним попереднім рівнем економічної безпеки підприємств, як то рівень «повна економічна безпека», нормальний, передкризовий, кризовий та небезпечний рівні відносно результатів перебігу діяльності підприємства. При цьому робиться зауваження, що таке ділення стратегії економічної безпеки на види може застосовуватися на етапі формування стратегічних напрямів. Далі, цими ж авторами зроблений наступний крок у виділенні видів/типів стратегії економічної безпеки, до яких можна умовно застосувати класифікаційну ознаку «форма поведінки, націлена на зміну рівня економічної безпеки» залежно від того, яким він був попередньо. У такий спосіб виділені види/типи економічної безпеки підприємства: стратегія зростання (для рівня «повна економічна безпека», вибірково-посилюча стратегія (для нормального рівня), пристосувальна стратегія (для передкризового рівня), трансформаційна стратегія (для кризового рівня) і комплексно-убезпечувальна (для небезпечного рівня економічної безпеки).

Відмінністю у класифікації, яка зустрічається у праці Є.О. Діденко [5, с. 35] є виділення забезпечувальної стратегії, яка на думку автора, передбачає створення умов для максимізації доходів і прибутку. Далі зберігається вид підтримувальної стратегії й різновиди стратегії модифікації, такі як стабілізаційна та реструктуризаційна.

Таблиця 1

Види/типи стратегій економічної безпеки господарської організації

Критерій	Види/типи стратегій економічної безпеки
1	2
	<i>За формою поведінки залежно від попереднього рівня економічної безпеки</i>
Л.П. Артеменко, Д.В. Бебешко [2]	1) стратегії підтримки економічної безпеки: стратегії усунення наявних (реальних) загроз, запобігання можливим загрозам, компенсації збитку; 2) стратегії відновлення економічної безпеки: стратегії збільшення прибутків, скорочення витрат, продажу активів, комплексна стратегія відновлення
Л.П. Артеменко [3, с. 13]	1) стратегія підтримки – передбачає збереження рівня економічної безпеки, контроль результатів діяльності та попередження усіх можливих загроз; 2) стратегія посилення – спрямована на посилення від однієї до трьох функціональних складових економічної безпеки підприємства; 3) стратегія адаптації – передбачає проведення заходів пристосування виду діяльності до ринку, пристосування складових економічної безпеки до вимог середовища; 4) стратегія модифікації – спрямована на проведення змін, які стосуються виду діяльності, ринку, а також необхідних змін складових економічної безпеки
О.А. Гавриш, Г.М. Черняк [4]	1) стратегія підтримки актуальна для першого (вищого) рівня економічної безпеки за умови ефективного функціонування підприємства та наявності надійної системи забезпечення економічної безпеки підприємства; 2) стратегія посилення актуальна для другого (нормального) рівня економічної безпеки за умови прибутковості підприємства із послабленням однієї або декількох компонент економічної безпеки; 3) стратегія адаптації актуальна для третього (передкризового) рівня економічної безпеки, коли спостерігається такий рівень економічної безпеки, при якому фінансово-господарська діяльність суб'єкта господарювання неспроможна забезпечити належні обсяги доходу та є збитковою; 4) стратегія зміни актуальна для четвертого (кризового) рівня економічної безпеки, коли рівень економічної безпеки є недостатнім одразу за декількома компонентами економічної безпеки; 5) стратегія відновлення актуальна для п'ятого (небезпечного) рівня економічної безпеки, коли рівень безпеки відповідає стану, при якому найвищою є ймовірність банкрутства та ліквідації підприємства
Є.О. Діденко [5, с. 35]	1) забезпечувальна стратегія – передбачає створення умов для максимізації доходів і прибутку; 2) підтримувальна стратегія – спрямована на створення умов для протидії проявам загроз, що складно передбачаються; 3) стабілізаційна стратегія – передбачає визначення резервів скорочення втрат від настання; 4) реструктуризаційна стратегія – спрямована на зменшення прояву кризових явищ
Т.І. Сабецька, В.Б. Сабецький [6, с. 49]	1) стратегія активного росту – передбачає збереження поточного високого рівня економічної безпеки, збереження й посилення системи захисту інтересів підприємства від імовірних прогнозованих й неочікуваних внутрішніх загроз і зовнішніх небезпек за умов активного росту бізнесу; 2) консервативна стратегія – орієнтована на загальну підтримку достатнього рівня економічної безпеки, своєчасне виявлення й попередження різного роду загроз, а також посилення тих окремих складових безпеки, які на цей момент виявилися «слабкою ланкою»; 3) стратегія пасивної стабільності (пристосування) – дозволяє швидко і з найменшими втратами пристосувати підприємство до динамічних змін зовнішнього оточення, за потреби – змінити вид діяльності, ринок збуту, політику закупівель, технологію виробництва, а також посилити найслабші складові системи економічної безпеки; 4) стратегія виживання – орієнтована на комплексний захист нестабільного підприємства, що перебуває на грані банкрутства, за усіма компонентами економічної безпеки з метою уникнення його ліквідації, рейдерського захоплення чи конкурентних зазіхань
	<i>За формою поведінки націленої на зміну рівня економічної безпеки</i>
О.А. Гавриш, Г.М. Черняк [4; 7]	1) стратегія зростання – передбачає збереження досягнутого рівня економічної безпеки, контроль за результатами діяльності та запобігання виникненню можливих загроз економічним інтересам підприємства; 2) вибірково-посилююча стратегія – спрямована на проведення заходів посилення одного із показників компонент економічної безпеки; 3) пристосувальна стратегія – спрямована на проведення заходів пристосування компонент економічної безпеки підприємств до змін зовнішнього середовища; 4) трансформаційна стратегія – передбачає проведення змін, які стосуються виду діяльності, трансформації ринку, а також проведенні необхідних змін компонент економічної безпеки підприємств; 5) комплексно-убезпечувальна стратегія – спрямована на проведення заходів, спрямованих на досягнення рівня економічної безпеки, бажаного для підприємства
	<i>За характером реагування на виникнення загроз</i>
Т.М. Іванюта, А.О. Заїчковський [8, с. 67]	1) стратегія, пов'язана з необхідністю раптового реагування на загрози (виробничій діяльності, майну, персоналу тощо), що викликаються; 2) стратегія орієнтована на прогнозування, завчасне виявлення небезпек та загроз, цілеспрямоване дослідження економічної та криміногенної як ситуації всередині підприємства, так і в навколишньому середовищі; 3) стратегія безпеки, спрямована на відшкодування (відновлення, компенсацію) завданих збитків

1	2
Л.В. Лаврентьева [9]	1) стратегія випереджувальної протидії – передбачає підготування до появи негативних явищ та не допустити їх настання; 2) стратегія адекватної відповіді – полягає в нейтралізації загроз, які виникають постійно; 3) стратегія захисту інформації, майна тощо
О.І. Линник, Н.В. Артеменко [10, с. 159]	1) стратегія орієнтована на усунення теперішніх або запобігання виникнення можливих загроз економічній безпеці; 2) стратегія націлена на запобігання збитку від впливу теперішніх або можливих загроз економічній безпеці; 3) стратегія спрямована на компенсацію збитку в результаті дії загроз економічній безпеці
А.Е. Воронкова, О.В. Свірідова [11, с. 96]	1) стратегія економічної безпеки, орієнтована на збереження безпеки та запобігання виникненню можливих загроз економічним інтересам суб'єкта; 2) стратегія економічної безпеки, що обмежує небажані дії на об'єкти безпеки; 3) стратегія економічної безпеки, що передбачає відновлення безпеки та компенсацію збитку або упущеної вигоди, що завдається
Т.Г. Васильців, В.І. Волошин, О.Р. Бойкевич [12, с. 114]	1) системне планове забезпечення; 2) швидке реагування; 3) інституціоналізація та послідовне зміцнення; 4) комплексне гарантування; 5) відшкодування збитку; 6) раптового реагування; 7) сегментованого забезпечення; часткового врахування; 7) делегування функцій
	<i>За формами розробки стратегій</i>
Б.С. Дуб [13, с. 86]	1) планова – стратегія, при розробці якої використовуються формальні методи та процедури, спеціалізований персонал; 2) підприємницька – стратегія, яка базується на баченні майбутнього та особистому досвіді керівника та/або власника; 3) навчання на досвіді – стратегія, яка передбачає урахування зовнішніх змін при перегляді стратегії
О.І. Захаров [14, с. 272]	1) запланована – спрямована на нейтралізацію чи зменшення впливу негативних чинників, які існують під час розробки стратегії; 2) реальна – передбачає внесення змін в заплановані дії в разі появи нових загроз як відповідна реакція
	<i>За режимом функціонування</i>
Л.О. Чаговець [15, 687]	1) стратегія спрямована на покращення окремих показників фінансової діяльності підприємства; 2) стратегія, яка передбачає застосування нових методів аналізу, планування та контролю стану економічної безпеки, підвищення кваліфікації фінансових менеджерів, вдосконалення матеріального стимулювання; 3) стратегія, що спрямована на суцільну заміну системи управління фінансово-економічною діяльністю підприємства
В.Я. Карковська [16, с. 31]	1) повсякденного застосування; 2) підвищеної готовності; 3) глобального застосування; 4) локального застосування
	<i>За функціональними сферами забезпечення</i>
А. О. Ярославський [17, с. 415]	1) логістична стратегія; 2) ресурсна стратегія; 3) фінансова стратегія; 4) організаційна стратегія; 5) кадрова [17]
	<i>За рівнем управлінської реалізації</i>
Д. В. Доценко [18, с. 415]	1) генеральна стратегія – виражена через загальну концепцію системи забезпечення економічної безпеки підприємства; 2) спеціальна стратегія – застосовується, наприклад, в залежності від стадії господарської діяльності; 3) функціональна стратегія – реалізовується через регулярну, безперервну роботу всіх підрозділів підприємства по перевірці контрагентів, аналізу операцій, що передбачаються, експертизі документів, виконанню правил роботи з конфіденційною інформацією тощо); 4) стратегія реактивних заходів – застосовується у випадку виникнення або реального здійснення яких-небудь загроз економічній безпеці підприємства [18]
	<i>Відповідно з інтересами господарського суб'єкта</i>
О.В. Черевко [19]	1) забезпечення росту прибутковості власного капіталу; 2) формування економічних ресурсів; 3) фінансової стабільності; 4) безпеки інвестиційної/інноваційної діяльності; 5) нейтралізації ризиків; 6) захисту конкурентної позиції; антикризова стратегія
	<i>За стадіями життєвого циклу</i>
О.В. Роженко [20, с. 51]	1) стратегія виживання; 2) стратегія існування; 3) стратегія обмеженого зростання; 4) стратегія зростання [20]

Більш індивідуальний спосіб виділення видів/типів стратегії економічної безпеки підприємства зустрічається у науковій праці Т.І. Сабецької й В.Б. Сабецького [6, с. 49], які цю стратегію відповідно до класифікаційного критерію «форми поведінки залежно від теперішнього (попереднього)

рівня економічної безпеки» поділяють на стратегію активного росту, що передбачає збереження поточного високого рівня економічної безпеки; консервативну стратегію, орієнтовану на загальну підтримку достатнього рівня економічної безпеки; стратегію пасивної стабільності, що ґрунтується

на пристосуванні до умовних змін; стратегія виживання, орієнтованої на комплексний захист нестабільного підприємства.

Наступною критеріальною ознакою, яка поєднує ще одну доволі велику групу авторів, є класифікація за «характером реагування на виникнення загроз». Так автори Т.М. Іванюта та А.О. Заїчковський [8, с. 67] виділяють: стратегію, пов'язану з необхідністю раптового реагування на загрози, стратегію, орієнтовану на прогнозування і завчасне виявлення небезпек і загроз та стратегію, спрямовану на відшкодування (відновлення, компенсацію) отриманих збитків. Без значної суперечності до вказаної класифікації у праці Л.В. Лаврентьевою [9] представлені: стратегія випереджувальної протидії, яка може бути тотожною до стратегії прогнозування; стратегія адекватної відповіді, яка може корелюватися зі стратегіями відшкодування та реагування. І лише стратегія захисту інформації, майна тощо є окремим функціональним видом стратегії. Авторами О.І. Линник та Н.В. Артеменко [10, с. 159] виділяються стратегія орієнтована на усунення наявних або запобігання виникнення можливих загроз економічній безпеці, яка може бути тотожною стратегії прогнозування; стратегія націлена на запобігання збитку від впливу наявних або можливих загроз економічній безпеці є концептуально, як на нашу думку, схожою зі стратегією раптового реагування; стратегія, спрямована на компенсацію збитку в результаті дії загроз економічній безпеці – є стратегією відшкодування. Найбільш аналітично поглиблена спробою виділення видів/типів стратегії економічної безпеки (сім видів) за критерієм «характер реагування на виникнення загроз» міститься у праці таких авторів як Т.Г. Васильців, В.І. Волошин та О.Р. Бойкевич [12, с. 114]. Зустрічаються й інші трактування видів/типів стратегії економічної безпеки господарських суб'єктів у межах цієї класифікаційної ознаки. І в який би спосіб не надавалися їм назви, загальний підхід полягає у виокремленні всіх видів/типів залежно від часового чинника, який позначається через майбутнє, теперішнє і минуле. Так, наприклад у праці А.Е. Воронкової та О.В. Свірідовою [11, с. 96] наведені види стратегії економічної безпеки, які стосуються виявлення майбутнього виникнення загроз та врахування всіх можливих моментів усунення їхнього впливу на діяльність підприємства.

Виділяються також інші види/типи стратегії економічної безпеки підприємства, які у статті згруповані за такими класифікаційними ознаками як: «форми розробки стратегій», «режим функціонування», «функціональні сфери забезпечення», «рівень управлінської реалізації», «інтереси підприємства», «стадії життєвого циклу» (див. табл. 1).

З огляду на представлені класифікації зауважимо наступне. По-перше, висвітлення видів/

типів стратегій економічної безпеки, яке наведене у статті, не є остаточним. Існують й інші підходи до класифікації, й інші класифікаційні ознаки цієї категорії. По-друге, оскільки стратегія економічної безпеки господарського суб'єкта, про що говорилося раніше, є комплексною категорією, то і її відображення має бути представлене у вигляді «портфельного» набору стратегій. По-третє, перефразування назв окремих видів/типів стратегій економічної безпеки однакових за змістом, про що наголошувала у своїй праці Б.С. Дуб, дійсно присутнє. У своїй праці вона виділяє лише три види: планову, підприємницьку стратегії та стратегію навчання на досвіді. Попри деяку некоректність перефразувань назв видів/типів стратегій економічної безпеки, зосереджуватися лише на трьох видах/типах, як нашу думку, буде означати звуження характеристик цієї категорії, що послабить зміст «портфельних» наборів стратегій економічної безпеки відповідно до типу господарського суб'єкта (у нашому випадку це холдинг), виду його діяльності (аграрний сектор), стану сегменту ринку (розвиток та ринкова поведінка), загальної системи стратегій підприємства за рівнями управління, функціональними елементами самої стратегії економічної безпеки суб'єкта, чинників впливу з боку зовнішнього та внутрішнього середовища на перебіг його функціонування та ін. Тож, актуальним вбачається формування оптимізованої структури видів/типів стратегії економічної безпеки за переліком класифікаційних ознак, на основі зібраного у дослідженні матеріалу. Така класифікація має задовольнити усі вимоги до видового складу стратегій економічної безпеки агрохолдингу.

Перш ніж перейти до з'ясування головних критеріальних характеристик стратегії економічної безпеки агрохолдингу та її видів задля формування «пакетного» вмісту стратегії, спрямованої на сучасні актуальні умови функціонування такого типу господарського суб'єкта, нагадаємо основні особливості функціонування агрохолдингів.

По-перше, структура агрохолдингу є набагато складнішою через наявність всіх чотирьох рівнів управління (корпоративний, діловий, функціональний і операційний), що потребує формування стратегії економічної безпеки на всіх рівнях. При цьому головна концепція щодо забезпечення економічної безпеки має бути виражена у стратегії корпоративного рівня і може перетинатися з безпековими стратегіями загальнодержавного, регіонального і, навіть, міжнародного рівнів. Своєю чергою, спеціальні умови реалізації корпоративної стратегії економічної безпеки містяться у стратегіях наступного рівня (ділового та функціонального у розрізі бізнес-напрямів). До того ж стратегія економічної безпеки агрохолдингу змістовно залежить не лише від загальної стратегії розвитку гос-

подарської холдингової структури, а й від стратегії її конкурентної поведінки на ринку товарів (послуг).

По-друге, діяльність агрохолдингів є диверсифікованою й, досить часто афільованою, що передбачає велику кількість як суміжних, так і відокремлених бізнес-напрямів та видів діяльності. Оскільки кожному такому бізнес-напрямку притаманні свої загрози, то постає необхідність формування комплексу відповідних стратегій економічної безпеки.

По-третє, якщо говорити про економічні інтереси агрохолдингу, які мають бути реалізовані через здійснення своєї діяльності за умови захищеності від впливу загроз, що створює сприятливі умови для збереження можливостей сталого розвитку агрохолдингу, його здатності підтримувати й нарощувати конкурентоспроможність, підвищувати рівень ефективності функціонування й фінансово-економічної стабільності, забезпечувати постійну захищеність від дії наявних і потенційних загроз діяльності всієї господарської агрохолдингової структури. Означені економічні інтереси зафіксовані у самому визначенні поняття «економічна безпека», яке наведено раніше по тексту статті.

В-четвертих, не можна не зважати на нинішній стан господарських суб'єктів аграрного сектору, які чи не найбільше постраждали від повномасштабних військових дій з боку РФ на території України. Для врахування впливу цієї значної загрози у діяльності агрохолдингів, було використане ранжування суб'єктів агробізнесу, у тому числі й агрохолдингів, залежно від придатності територій для їхнього нормального функціонування [22]. Відповідно цієї класифікаційної ознаки запропоновані такі види стратегій економічної безпеки агрохолдингу як: 1) стратегія економічної безпеки агрохолдингів зі звичайним режимом функціонування, всі актори яких функціонують на територіях віддалених від міст проведення бойових дій та тих, які не перебували під окупацією загарбників; 2) стратегія економічної безпеки агрохолдингів з частково порушеним режимом функціонування, але придатними для ведення ефективної діяльності, коли лише частина акторів була виведена із режиму нормального функціонування через їхнє минуле перебування на територіях, де велися бойові дії та тих, що нетривалий час перебували в окупації (зберігається умова їхнього швидкого повернення до робочого стану); 3) стратегія економічної безпеки агрохолдингів з частково порушеним режимом функціонування, але придатними для ведення результативної діяльності, коли лише частина акторів є виведеною із режиму нормального функціонування через їхнє знаходження на території наближеної до зони бойових дій або безпосередньо у зоні бойових дій, а також тих, що тривалий час перебували (або продовжують перебувати) в окупації (умова швидкого повернення

до робочого стану таких акторів не зберігається); 3) стратегія економічної безпеки агрохолдингів зі значним порушенням режиму функціонування, коли всі актори діють на територіях, що довготривало знаходилися під окупацією, але не отримали значних пошкоджень при звільненні територій; 4) стратегія економічної безпеки агрохолдингів з критичним порушенням режиму функціонування, коли всі актори мають реєстрацію на території, що тривалий час знаходилася у зоні бойових дій або під окупацією, або в небезпечній близькості до такої території та отримали значні пошкодження своєї інфраструктури, проте збереглося бажання відновити свою діяльність на відповідній.

А отже, оптимізована під умови діяльності холдингової структури агропромислового сектору класифікація сформована у такий спосіб, щоб враховувати традиційні підходи до класифікації видів/типів стратегій економічної безпеки, підходи, засновані на технічних характеристиках, таких як режим функціонування, характер фінансування, інструментарій, застосований у формуванні й реалізації стратегії, а також специфічні для агрохолдингів форми класифікації (табл. 2).

Оптимізована класифікація стратегій економічної безпеки агрохолдингу налічує десять критеріїв поділу і сформована у такий спосіб, щоб, по-перше, традиційно була можливістю, опираючись на попередній рівень (стан) економічної безпеки агрохолдингу за всіма його можливими функціональними сферами, виробити напрями поведінки щодо його збереження/зміни, а також на основі прийнятої позиції про повноту виявлення загроз та характер реагування на їхнє виникнення і вплив, обрати тип політики управління економічною безпекою: щодо повноти – це консервативний, помірний або агресивний і щодо характеру реагування – це випереджувальна протидія, адекватне реагування, захист від наслідків або раптове реагування на загрози. По-друге, були враховані технічні особливості формування й реалізації стратегії економічної безпеки у розрізі режиму функціонування системи захисту від загроз, інструментарію та характеру фінансування витрат на забезпечення економічної безпеки агрохолдингів. По-третє, у процесі формування стратегії економічної безпеки були взяті до уваги специфічні для цієї форми організації бізнесу особливі параметри функціонування, як то кількість й вагомість у безпековій сфері рівнів управління холдинговою структурою, різноманітність напрямів й видів діяльності суб'єктів притаманних агровиробничому сектору, а також економічних інтересів агрохолдингу, реалізація яких має забезпечуватися безпечними умовами його функціонування. Слід також зауважити, що сучасні повоєнні умови функціонування агрохолдингів, діяльність яких напряму залежить від територіального розташування акторів холдинго-

Оптимізована класифікація стратегій економічної безпеки агрохолдингу

Критерій	Види/типи стратегій економічної безпеки
1	2
<i>Напрямок класифікації стратегій, скоригованих від традиційних форм у сфері безпекології</i>	
За формою поведінки залежно від попереднього рівня економічної безпеки	<p>1) стратегія підвищення рівня економічної безпеки (стратегія зростання) – передбачає збереження поточного високого рівня економічної безпеки, що дозволяє суб'єкту реалізовувати усі свої економічні інтереси й прогнозувати, за умов активного росту бізнесу, підвищення їхнього рівня у майбутніх періодах, та ґрунтується на вивченні значної кількості прогнозованих й неочікуваних викликів, небезпек і ризиків, що за своєю поведінкою можуть перерости у загрози діяльності суб'єкта як у поточній, так і майбутній перспективах;</p> <p>2) стратегія підтримки наявного достатнього рівня економічної безпеки (вибірково-посилююча стратегія) – орієнтована на загальну підтримку наявного рівня економічної безпеки, який є достатнім для реалізації запланованих економічних інтересів суб'єкта, та ґрунтується на своєчасному виявленні й запобіганні дії загроз у межах окремих, заздалегідь визначених, складових безпеки задля їхнього посилення (як приклад, бізнес-стратегії та/або функціональні стратегії);</p> <p>3) стратегія відновлення достатнього рівня економічної безпеки (трансформаційна стратегія) – орієнтована на підвищення рівня економічної безпеки шляхом проведення трансформаційних змін, які допоможуть якнайкраще реалізувати економічні інтереси суб'єкта (зміни у компонентах економічної безпеки за бізнес-напрямами, ринковими трансформаціями, функціональними складовими та ін.).</p> <p>Слід зауважити, що означені види економічної безпеки можуть застосовуватися у формі комплексної забезпечувальної стратегії.</p>
Залежно від повноти виявлення загроз	<p>1) консервативна стратегія – спрямована на виявлення, встановлення контролю, та формування захисних заходів стосовно всіх прогнозованих й неочікуваних чинників (викликів, небезпек, ризиків, загроз) з можливим негативним впливом на реалізацію економічних інтересів як суб'єкта в цілому, так інтересів у межах його окремих бізнес-напрямів, функціональних зон діяльності та ін.;</p> <p>2) помірною стратегія – спрямована на виявлення значної кількості загроз діяльності суб'єкта (або його бізнес-напрямом, функціональним зонам), але тих, ризик виникнення та розмір втрат від яких буде, з точки зору внутрішніх експертів, вагомими при реалізації економічних інтересів (загроз, що є легко- та середньопрогнозованими й найбільш притаманними конкретному господарчому суб'єкту);</p> <p>3) агресивна стратегія – спрямована на виявлення та зосередження уваги на мінімальній кількості загроз діяльності суб'єкта, постійність впливу яких, за оцінками внутрішніх експертів, у плановому періоді є повністю доведеною та значущою.</p>
Залежно від функціональних сфер економічної безпеки	<p>1) основні функціональні стратегії економічної безпеки: фінансова; виробничо-технічна; інвестиційно-інноваційна; зовнішньоекономічна; інтелектуально-кадрова; комерційно-маркетингова; екологічна;</p> <p>2) забезпечувальні функціональні стратегії економічної безпеки: силова; політико-правова; інформаційно-аналітична; організаційно-управлінська; інтерфейсна.</p>
Залежно від характеру реагування на дію загроз	<p>1) стратегія випереджувальної протидії – орієнтована на завчасне виявлення можливих викликів, небезпек, ризиків і загроз, цілеспрямоване і всебічне дослідження соціально-економічної ситуації як у внутрішньому, так і у зовнішньому середовищі; передбачає підготовку до появи негативних явищ та не допущення їхнього настання;</p> <p>2) стратегія адекватного реагування на загрози – орієнтована на захист від реально дійсних та потенційно можливих чинників, які за характером впливу переросли у загрози діяльності суб'єкта і мають високий рівень ризику повторюваності та значні суми втрат і збитків;</p> <p>3) стратегія захисту від наслідків загроз – орієнтована на запобігання збитків і втрат від впливу потенційно можливих загроз економічній безпеці суб'єкта;</p> <p>4) стратегія раптового реагування на загрози – орієнтована на компенсацію збитків і втрат від впливу реальних загроз економічній безпеці суб'єкта.</p>
<i>Напрямок класифікації стратегій, які передбачають загально-технічні процесні аспекти</i>	
Залежно від функціонування режиму захисту	<p>1) стратегія з постійним функціоналом – спрямована на забезпечення повсякденного функціонування системи захисту економічної безпеки як окремої постійної структури з урахуванням усіх бізнес-напрямів і рівнів управління;</p> <p>2) стратегія з адаптивним функціоналом – передбачає забезпечення адаптивного формування системи захисту економічної безпеки у тій безпековій сфері, на тому рівні управління та у той час, коли й де виникає загроза.</p>
Залежно від форм інструментарію при формуванні і реалізації стратегії	<p>1) рецептивна стратегія з використанням формальних методів і процедур, спеціалізованого персоналу й шаблонів ефективних управлінських рішень;</p> <p>2) стратегія заснована на досвіді із застосуванням формального інструментарію та використанням інтелектуального людського потенціалу (спеціалістів/керівників/власників) у сфері особистого досвіду у безпековій сфері;</p> <p>3) адаптивна стратегія, основана на вивченні передового досвіду у безпековій сфері у застосуванні нових ефективних управлінських рішень, зразків поведінки, ефективних технологій, підходів, методів, методик та ін.</p>

1	2
Залежно від характеру фінансування витрат на забезпечення економічної безпеки	1) стратегія, у якій передбачається попереднє повне резервування коштів на витрати з реалізації заходів захисту економічної безпеки як умови реалізації економічних інтересів суб'єкта; 2) стратегія, у якій частково передбачається попереднє резервування коштів на витрати з реалізації заходів захисту економічної безпеки як умови реалізації економічних інтересів суб'єкта; 3) стратегія, у якій не передбачається попереднього резервування коштів на витрати з реалізації заходів захисту економічної безпеки як умови реалізації економічних інтересів суб'єкта.
<i>Напрямок класифікації стратегій, які враховують параметри функціонування агрохолдингів та є специфічними для суб'єктів означеної форми організації бізнесу</i>	
Залежно від управлінського рівня реалізації в агрохолдинговій корпорації	1) корпоративна (генеральна) стратегія – спрямована на комплексне забезпечення економічної безпеки господарчого суб'єкта; 2) ділова бізнес-стратегія – передбачає забезпечення економічної безпеки за основними бізнес-напрямами діяльності підприємства; 3) функціональна стратегія – реалізується залежно від функціональної сфери діяльності у межах окремих бізнес-напрямів; 4) операційна стратегія – реалізується основними структурними підрозділами господарського суб'єкта та відповідними виконавцями.
Залежно від бізнес-напрямів і видів діяльності агропромислового сектору	1) стратегія сільського господарювання: 1.1) рослинництва – направлена на створення безпечних умов для ефективного виробництва (отримання/підвищення врожаїв) та зберігання зернових, технічних та інших культур, а також садівництва та виноградарства шляхом ідентифікації викликів, небезпек, ризиків, загроз та розробки й реалізації заходів зі зниження їхнього впливу, нейтралізації або запобіганню появи негативних наслідків через посилення/підтримку функціональних сфер; 1.2) тваринництва – орієнтована на створення безпечних умов для розведення сільськогосподарських тварин шляхом ідентифікації викликів, небезпек, ризиків, загроз та розробки й реалізації заходів зі зниження їхнього впливу, нейтралізації або запобіганню появи негативних наслідків через посилення/підтримку функціональних сфер; 2) стратегія переробної діяльності – спрямована на убезпечення від дії потенціальних та реальних загроз при подальшому переробленню продукції сільського господарювання; 3) стратегія логістики – орієнтована на комплексну протидію потенціальним та реальним загрозам при транспортуванні продукції, їх усунення/мінімізацію з метою забезпечення оперативних вантажних перевезень з мінімальною вартістю; 4) стратегія зовнішньоекономічної діяльності – передбачає ідентифікацію та нівелювання загроз на міжнародному ринку при здійсненні торговельної діяльності; 5) стратегія афільованих видів діяльності – спрямована на забезпечення функціонування системи захисту діяльності агрохолдингу, яка безпосередньо не є пов'язана з основною та має кардинально інші загрози; 6) стратегія супутніх послуг – передбачає убезпечення від дії загроз, які притаманні сфері надання послуг; 7) стратегії виробництва комбікормів, засобів захисту та обслуговування агропромислового комплексу.
Залежно від економічних інтересів агрохолдингу	1) стратегія сталого розвитку, у якій передбачені умови реалізації інтересу агрохолдингу щодо досягнення цілей його функціонування для повної реалізації візії та місії з дотриманням корпоративних цінностей. 2) стратегія конкурентоспроможності, у якій передбачені умови реалізації інтересу агрохолдингу щодо утримання встановленого рівня конкурентоспроможності та темпів його нарощення на ринках відповідних товарів (послуг). 3) стратегія, у якій передбачені умови реалізації інтересу агрохолдингу щодо забезпечення належного рівня його фінансово-економічної стійкості, платоспроможності, ділової активності і результативності. 4) стратегія, у якій передбачені умови реалізації інтересу агрохолдингу щодо своєчасності й повноти виявлення загроз діяльності та забезпечення належного рівня захищеності від їхнього впливу.
Залежно від придатності територій для їхнього нормального функціонування	1) стратегія економічної безпеки агрохолдингів зі звичайним режимом функціонування; 2) стратегія економічної безпеки агрохолдингів з частково порушеним режимом функціонування, але придатними для ведення ефективної діяльності, коли лише частина акторів була виведена із режиму нормального функціонування за умови їхнього швидкого повернення до робочого стану; 3) стратегія економічної безпеки агрохолдингів з частково порушеним режимом функціонування, але придатними для ведення результативної діяльності, умова швидкого повернення до робочого стану таких акторів не зберігається; 4) стратегія економічної безпеки агрохолдингів зі значним порушенням режиму функціонування; 5) стратегія економічної безпеки агрохолдингів з критичним порушенням режиму функціонування.

Джерело: матеріали таблиці місять попередні дослідження авторського колективу Л.М. Христенко, О.Ю. Чорна, Ю.П. Супрун [1, с. 135]

вої групи та стану земельних ресурсів, вимагають врахування впливу на результати їхньої діяльності такого чинника як придатність територій їхнього функціонування для ведення ефективного бізнесу.

Висновки з проведеного дослідження. Через системність категорії «економічна безпека» її стратегія має бути представлена у вигляді певного комплексу (системи) стратегій, який може набувати змін при формуванні конкретних «портфельних» наборів (варіацій) стратегій економічної безпеки та її реалізації в агрохолдингу. Задля виявлення таких варіацій було проведено дослідження видів/типів стратегій економічної безпеки та встановлення їхніх критеріальних характеристик. Проведене дослідження показало, що наявні підходи та способи класифікації звужують характеристики самої категорії «стратегія економічної безпеки» у загальному полі безпекології, а також лише зрідка вони орієнтовані на певний сектор економіки. Виявлені недоліки забезпечили актуальність оптимізації структури видів/типів стратегій економічної безпеки з орієнтацією не лише на сектор економіки (агропромисловий сектор), а й на форму організаційної структури (холдингова компанія). Запропонована класифікація стратегій економічної безпеки агрохолдингу налічує десять критеріїв поділу видів/типів стратегій економічної безпеки, серед яких є: 1) скориговані традиційні форми класифікації (за формою поведінки залежно від попереднього рівня економічної безпеки; залежно від повноти виявлення загроз; залежно від характеру реагування на дію загроз; залежно від функціональних сфер економічної безпеки); 2) форми класифікації технічного спрямування (залежно від характеру фінансування витрат на забезпечення економічної безпеки; залежно від режиму функціонування; залежно від форм інструментарію у формуванні й реалізації стратегії); 3) специфічні для агрохолдингів форми класифікації (залежно від управлінського рівня реалізації в агрохолдинговій корпорації; залежно від бізнес-напрямів і видів діяльності агропромислового сектору; залежно від економічних інтересів агрохолдингу; залежно від придатності територій для їхнього нормального функціонування). Ця класифікація має задовольнити усі вимоги до видового складу стратегій економічної безпеки агрохолдингу та має допомогти сформулювати критеріальні пакетні характеристики стратегії економічної безпеки агрохолдингу, що дозволить надалі виробити ефективні механізми її формування і подальшого реального впровадження.

БІБЛІОГРАФІЧНИЙ СПИСОК:

1. Христенко Л. М., Чорна О. Ю., Супрун Ю. П. Концептуальні аспекти стратегії економічної безпеки як ключового елементу стратегічного управління агрохолдингами у царині забезпечення світової

продовольчої безпеки. *Науковий вісник Ужгородського національного університету*. 2022. Вип. 42. С. 135–145.

2. Артеменко Л. П., Бебешко Д. В. Стратегічні напрями забезпечення економічної безпеки підприємства. *Problems of a systemic approach to the economy*. 2009. № 10 (2). URL: <https://jrn1.nau.edu.ua/index.php/EPsAE/article/view/4403> (дата звернення: 01.05.2023).

3. Артеменко Л. П. Стратегічне управління економічною безпекою інноваційно-орієнтованих підприємств. *Вісник Донецького національного університету. Серія В : Економіка і право*. 2015. Вип. 1. С. 13–17

4. Гавриш О. А., Черняк Г. М. Розроблення стратегії забезпечення економічної безпеки підприємств енергетичної галузі. *Вісник Національного технічного університету України «КПІ»*. URL: <https://ela.kpi.ua/bitstream/123456789/18334/1/23Gavrysh.pdf> (дата звернення: 01.05.2023).

5. Діденко Є. О. Управління економічною безпекою підприємства на основі формування стратегії його безпечного розвитку. *Формування ринкових відносин в Україні*. 2015. № 5. С. 35–40. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/frvu_2015_5_10 (дата звернення: 01.05.2023).

6. Сабецька Т. І., Сабецький В. Б. Теоретичні засади стратегічного планування економічної безпеки підприємства. *Вісник Одеського національного університету. Серія: Економіка*. 2019. Вип. 2 (75). Т. 24. С. 49–54.

7. Черняк Г. М. Механізм вибору стратегії економічної безпеки енергетичних підприємств. *Ефективна економіка*. 2016. № 3. URL: <http://www.economy.nauka.com.ua/?op=1&z=4863> (дата звернення: 01.05.2023).

8. Іванюта Т. М., Заїчковський А. О. Економічна безпека підприємства : навчальний посібник. Київ : Центр учбової літератури, 2009. 256 с.

9. Лаврентьєва Л. В. Стратегія економічної безпеки корпоративного підприємства. 2017. URL: <https://jrvs.donnu.edu.ua/article/view/3843/3876> (дата звернення: 01.05.2023).

10. Линник О. І., Артеменко Н. В. Стратегія економічної безпеки підприємства як фактор зменшення впливу зовнішніх та внутрішніх загроз. *Вісник Національного технічного університету "ХПІ". Сер. : Технічний прогрес та ефективність виробництва*. 2013. № 67. С. 159–169.

11. Воронкова А. Е., Свірідова О. В. Сценарний підхід до вибору стратегії забезпечення економічної безпеки експортної діяльності підприємства. *Вісник Хмельницького національного університету*. 2009. № 4. Т. 1. С. 96–99.

12. Фінансово-економічна безпека підприємств України : стратегія та механізми забезпечення : монографія / Т. Г. Васильців та ін. ; за ред. Т. Г. Васильціва. Львів : Арал, 2012. 386 с.

13. Дуб Б. С. Розвиток системи економічної безпеки агрохолдингів : дис. ... канд. екон. наук : 21.04.02. Черкаси, 2021. 356 с.

14. Захаров О. І. Стратегія економічної безпеки підприємства. *Науковий вісник Львівського державного університету внутрішніх справ. Серія економічна*. 2012. Вип. 2. С. 272–282.

15. Чаговець Л. О. Механізм формування стратегії стабілізації системи економічної безпеки підприємства. *Вісник Національного університету «Львівська політехніка» : Проблеми економіки та управління*. 2008. № 628. С. 687–691.

16. Карковська В. Я. Особливості управління системою фінансово-економічної безпеки підприємства. *Інтегроване стратегічне управління: проблеми адміністрування, економічної безпеки та проектної діяльності* : праці І міжвуз. наук.-практ. конф., 24–26 квітня. Львів : Видавництво НУ «Львівської політехніки», 2013. С. 31–32.

17. Ярославський А. О. Формування механізму управління економічною безпекою підприємства: дис. ... д-р. філос. : 051. Вінниця, 2020. 288 с.

18. Доценко Д. В. Економічна безпека: методологічні аспекти та складові. *Науковий журнал «Аудит та фінансовий аналіз»*, 2009. № 4. С. 415–427.

19. Черевко О. В. Стратегічне управління фінансово-економічною безпекою підприємства. *Ефективна економіка*. 2014. № 2. URL: <http://www.economy.nayka.com.ua/?op=1&z=3302> (дата звернення: 01.05.2023).

20. Роженько О. В. Стратегії економічної безпеки підприємства. *Вісник економіки транспорту і промисловості*. 2015. Вип. 51. С. 51–55.

21. Христенко Л. М. Ідентифікація витрат на забезпеченні економічної безпеки підприємства. *Економіка. Менеджмент. Підприємництво*. Луганськ : Видавництво СНУ ім. В. Даля. 2014. № 26 (2). С. 154–162.

22. Христенко Л. М., Ткаченко М. Ю. Питання організації повоєнного відновлення й розвитку агробізнесу на територіях зі спеціальним режимом господарювання. *Науковий журнал «Економічний вісник Донбасу»*. 2023. № 1. С. 74–79.

23. Чорна О. Ю., Христенко Л. М. Аспекти діагностики стану економічної безпеки агрохолдингів у визначенні напрямів їх стратегічного розвитку. *Вісник Східноукраїнського національного університету імені Володимира Даля*. 2022. № 6 (276). С. 54–72.

24. Чорна О. Ю. Основні функціональні складові економічної безпеки інтегрованої промислової структури. *Вісник Східноукраїнського національного університету імені Володимира Даля*. 2016. № 6 (230). С. 187–193.

25. Сисоліна Н. П. Економічна безпека підприємства : навчальний посібник / укл. Н. П. Сисоліна. Кіровоград : КНТУ, 2014. 226 с.

REFERENCES:

1. Khrystenko L. M., Chorna O. Ju., Suprun Ju. P. (2022) Konceptualni aspekty strateghiji ekonomichnoji bezpeky jak ključovogho elementu strateghichnogho upravlinnja aghrokhodnyngamy u caryni zabezpechnnja svitovoji prodovoljchoji bezpeky [Conceptual aspects of the strategy of economic security as a key element of strategic management of agricultural holdings in the field of ensuring global food security]. *Naukovyj visnyk Uzhghorodskogho nacionaljnogho universytetu*, vol. 42, pp. 135–145.

2. Artemenko L. P., Bebesko D. V. (2009) Strateghichni naprjamy zabezpechnnja ekonomichnoji bez-

peky pidpryjemstva [Strategic directions of ensuring the economic security of the enterprise]. *Problems of a systemic approach to the economy*, no. 10 (2). Available at: <https://jrn1.nau.edu.ua/index.php/EPsAE/article/view/4403> (accessed 01 May 2023).

3. Artemenko L. P. (2015) Strateghichne upravlinnja ekonomichnoju bezpekoju innovacijno-orijentovanykh pidpryjemstv [Strategic management of economic security of innovation-oriented enterprises]. *Visnyk Doneckogho nacionaljnogho universytetu. Serija V : Ekonomika i pravo*, vol. 1, pp. 13–17.

4. Ghavrysh O. A., Chernjak Gh. M. Rozroblennja strateghiji zabezpechnnja ekonomichnoji bezpeky pidpryjemstv energhetychnoji ghaluzi [Development of a strategy to ensure the economic security of enterprises in the energy industry]. *Visnyk Nacionaljnogho tekhnichnogho universytetu Ukrainy «KPI»*. Available at: <https://ela.kpi.ua/bitstream/123456789/18334/1/23Gavr ysh.pdf> (accessed 01 May 2023).

5. Didenko Je. O. (2015) Upravlinnja ekonomichnoju bezpekoju pidpryjemstva na osnovi formuvannja strateghiji jogho bezpechnogho rozvytku [Management of the economic security of the enterprise based on the formation of a strategy for its safe development]. *Formuvannja rynkovykh vidnosyn v Ukraini*, no. 5, pp. 35–40. Available at: http://nbuv.gov.ua/UJRN/frvu_2015_5_10 (accessed 01 May 2023).

6. Sabecjka T. I., Sabecjkyj V. B. (2019) Teoretychni zasady strateghichnogho planuvannja ekonomichnoji bezpeky pidpryjemstva [Theoretical principles of strategic planning of economic security of the enterprise]. *Visnyk Odesjkogho nacionaljnogho universytetu. Serija : Ekonomika*, vol. 2 (75), t. 24, pp. 49–54.

7. Chernjak Gh. M. (2016) Mekhanizm vyboru strateghiji ekonomichnoji bezpeky energhetychnykh pidpryjemstv [The mechanism of choosing the strategy of economic security of energy enterprises]. *Efektivna ekonomika*, no. 3. Available at: <http://www.economy.nayka.com.ua/?op=1&z=4863> (accessed 01 May 2023).

8. Ivanjuta T. M., Zajchkovskij A. O. (2009) *Ekonomichna bezpeka pidpryjemstva: navchalnyj posibnyk* [Economic security of the enterprise: a study guide]. Kyiv: Centr uchbovohoji literatury. ((in Ukrainian))

9. Lavrentijeva L. V. (2017) Strateghija ekonomichnoji bezpeky korporatynogho pidpryjemstva [Strategy of economic security of a corporate enterprise]. Available at: <https://jpv.s.donnu.edu.ua/article/view/3843/3876> (accessed 01 May 2023).

10. Lynnyk O. I., Artemenko N. V. (2013) Strateghija ekonomichnoji bezpeky pidpryjemstva jak faktor zmenshennja vplyvu zovnishnykh ta vnutrishnykh zaghoz [The company's economic security strategy as a factor in reducing the impact of external and internal threats]. *Visnyk Nacionaljnogho tekhnichnogho universytetu "KhPI". Ser. : Tekhnichnyj prohres ta efektyvnistj vyrobnycstva*, no. 67, pp. 159–169.

11. Voronkova A. E., Sviridova O. V. (2009) Scenarnyj pidkhid do vyboru strateghiji zabezpechnnja ekonomichnoji bezpeky eksportnoji dijalnosti pidpryjemstva [A scenario approach to choosing a strategy to ensure the economic security of the enterprise's export activity]. *Visnyk Khmeljnyckogho nacionaljnogho universytetu*, no. 4, t. 1, pp. 96–99.

12. Vasylyciv T. Gh. ta in. (2012) Finansovo-ekonomichna bezpeka pidpryemstv Ukrainy : strateghija ta mekhanizmy zabezpechennja : monohrafija [Financial and economic security of Ukrainian enterprises: strategy and security mechanisms: monograph]. Ljviv: Aral. (in Ukrainian)
13. Dub B. S. (2021) Rozvytok systemy ekonomichnoji bezpeky aghrokhodynghiv [Development of the system of economic security of agricultural holdings] (PhD Thesis), Cherkasy. (in Ukrainian)
14. Zakharov O. I. (2012) Strateghija ekonomichnoji bezpeky pidpryemstva [Strategy of economic security of the enterprise]. *Naukovyj visnyk Ljvivskogho derzhavnogho universytetu vnutrishnikh sprav. Serija ekonomichna*, vol. 2, pp. 272–282.
15. Chaghovec L. O. (2008) Mekhanizm formuvannja strateghij stabilizaciji systemy ekonomichnoji bezpeky pidpryemstva [The mechanism of formation of strategies for stabilization of the system of economic security of the enterprise]. *Visnyk Nacionalnogho universytetu «Ljvivska politehnika»: Problemy ekonomiky ta upravlinnja*, no. 628, pp. 687–691.
16. Karkovsja V. Ja. (2013) Osoblyvosti upravlinnja systemoju finansovo-ekonomichnoji bezpeky pidpryemstva [Peculiarities of managing the system of financial and economic security of the enterprise]. Proceedings of the *Integhrovane strateghichne upravlinnja: problemy administruvannja, ekonomichnoji bezpeky ta proektnoji dijajlnosti* (April 24–26, 2013). Lviv: Vydavnyctvo NU «Ljvivskoji politehniky», pp. 31–32.
17. Jaroslavsikyj A. O. (2020) *Formuvannja mekhanizmu upravlinnja ekonomichnoju bezpekoju pidpryemstva* [Formation of the economic security management mechanism of the enterprise] (PhD Thesis), Vinnycja. (in Ukrainian)
18. Docenko D. V. (2009) Ekonomichna bezpeka: metodologichni aspekty ta skladovi [Economic security: methodological aspects and components]. *Naukovyj zhurnal «Audyt ta finansovyj analiz»*, no. 4, pp. 415–427.
19. Cherevko O. V. (2014) Strateghichne upravlinnja finansovo-ekonomichnoju bezpekoju pidpryemstva [Strategic management of financial and economic security of the enterprise]. *Efektivna ekonomika*, no. 2. Available at: <http://www.economy.nayka.com.ua/?op=1&z=3302> (accessed 01 May 2023).
20. Rozhenko O. V. (2015) Strateghiji ekonomichnoji bezpeky pidpryemstva [Strategies of economic security of the enterprise]. *Visnyk ekonomiky transportu i promyslovosti*, vol. 51, pp. 51–55.
21. Khrystenko L. M. (2014) Identyfikacija vytrat na zabezpechenni ekonomichnoji bezpeky pidpryemstva [Identification of costs for ensuring the economic security of the enterprise]. *Ekonomika. Menedzhment. Pidpryjemnyctvo. Lughansk: Vydavnyctvo SNU im. V. Dalja*, no. 26 (2), pp. 154–162.
22. Khrystenko L. M., Tkachenko M. Ju. (2023) Pytannja orghanizaciji povojennogho vidnovlennja j rozvytku aghrobiznesu na terytorijakh zi specialnym rezhy-mom ghospodarjuvannja [The question of the organization of post-war reconstruction and development of agribusiness in the territories with a special management regime]. *Naukovyj zhurnal «Ekonomichnyj visnyk Donbasu»*, no. 1, pp. 74–79.
23. Chorna O. Ju., Khrystenko L. M. (2022) Aspekty diagnostyky stanu ekonomichnoji bezpeky aghrokhodynghiv u vyznachenni naprjamiv jikh strateghichnogho rozvytku [Aspects of diagnostics of the state of economic security of agricultural holdings in determining directions of their strategic development]. *Visnyk Skhidnoukrajinskogho nacionalnogho universytetu imeni Volodymyra Dalja*, no. 6 (276), pp. 54–72.
24. Chorna O. Ju. (2016) Osnovni funkcionaljni skladovi ekonomichnoji bezpeky integhrovanoji promyslovoji struktury [The main functional components of the economic security of the integrated industrial structure]. *Visnyk Skhidnoukrajinskogho nacionalnogho universytetu imeni Volodymyra Dalja*, no. 6 (230), pp. 187–193.
25. Sysolina N. P. (2014) *Ekonomichna bezpeka pidpryemstva : navchalnyj posibnyk* [Economic security of the enterprise: a study guide]. Kirovohrad: KNTU (in Ukrainian)